

ÚVOD

Předkládaná studie¹ se snaží přispět k hlubšímu poznání onomaziologických procesů v slovní zásobě českých dialektů. Věnuje se tématu dosud víceméně opomíjenému – sémantickému tvoření lexikálních jednotek. Tuto problematiku zkoumá na nářečním názvosloví rostlin, pro něž je tvorba přenesených pojmenování zvláště typická.

Práce si klade za cíl shromáždit dostatečně reprezentativní soubor nářečních přenesených názvů rostlin a na základě jejich sémaziologicko-onomaziologické analýzy odpovědět na otázku, zda lze ve vybrané věcněvýznamové oblasti nářečního lexika (a sekundárně v nářeční mluvě vůbec) vysledovat obecněji platné principy a determinanty ovlivňující četnost výskytu přenesených jmen, upřednostnění určitých druhů přenášení, výběr sémantických motivačních okruhů, pojmenovacích modelů i konkrétních přenášených jednotek.

Knihou je členěna do tří hlavních celků (kapitol).

První kapitola naznačuje obecná východiska pro studium přenesenosti, především metafory (1.1.). Jejím vyústěním je pokus o postižení specifičnosti metafor (metonymií) pojmenovacích, k nimž lze řadit i přenesené názvy rostlin (1.2.).

Druhá kapitola přináší rozbor shromážděných pojmenování rostlin. V úvodu podává základní informace o nářečním názvosloví rostlin jako celku (2.1.). Vlastní analýza přenesených jmen vychází z přehledu uplatnění jednotlivých druhů přenášení v zkoumaném úseku nářečního lexika (2.2.).

Samostatně je probírán komplex otázek týkajících se víceslovných pojmenování (2.3.). Reflektován je vztah příznaku přenesenosti k ustálenému spojení jako celku i k jeho částem, míra významové a motivační vázanosti komponentů (tato problematika je pojednána také v části 2.6.) apod. Výklad si všímá též struktury víceslovných pojmenování a v připojeném pojmoslovném dodatku se zamýšlí nad jejich pomezím postavením ve vztahu k tzv. sdruženým pojmenováním a frazémům.

Proces přenášení provází často snaha o formální diferenciaci vznikající jednotky od jednotky motivující. Tato tendence se může projevit formální deminucí nebo jiným druhem slovtvorné specifikace motivujícího slova. Oběma variantám je věnováno samostatné pojednání (2.4.). Popsány jsou také některé morfologické změny provázející vznik přenesených pojmenování.

Jádro práce představují dvě nejrozsáhlejší části druhé kapitoly obsahující sémaziologicko-onomaziologický rozbor všech shromážděných přenesených názvů rostlin. V první z nich (2.5.) je podána charakteristika substantivní složky jmen (v případě víceslovných pojmenování tedy pouze jejich řídicí části), druhá se v podobném duchu zabývá přívlastky víceslovných pojmenování (2.6.).

¹ Práce je přepracovanou a zkrácenou verzí doktorské disertace (vedené PhDr. Janem Balharem, CSc.) obhájené na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně v říjnu 1998. Ve srovnání s výchozím textem byla zkrácena především první obecná kapitola a dále materiálové soubory nářečních pojmenování v kapitole třetí (soubor B a C).

Shromážděné názvy jsou rozděleny do skupin podle sémantiky motivujících slov, u většiny je zároveň naznačen druh přenášení. Následný výklad analyzuje příčiny rozdílného uplatnění jednotlivých věcněvýznamových okruhů pro motivaci názvů rostlin, sleduje faktory, které ovlivnily výběr druhu přenášení z konkrétních sémantických oblastí, snaží se odhalit prototypové motivační představy, poukázat na modelovost tvoření některých víceslovných pojmenování apod.

V části (2.7.) je ve stručnosti reflektována existence mezinářečnických a mezijazykových paralel v názvosloví rostlin.

Závěry (2.8.) se snaží postihnout obecné principy užití sémantického tvoření lexikálních jednotek ve vybrané oblasti nářečního lexika.

Třetí kapitola tvoří čtyři soubory shromážděných nářečnických pojmenování rostlin. Nejrozsáhlejší (A) obsahuje 794 pojmenování náležejících v primárním významu k libovolným věcněvýznamovým okruhům kromě oblasti rostlinné (materiál byl získán relativně úplnou excerpcí pramenů). Druhý (B) uvádí 185 pojmenování, která se už v primárním významu vztahovala k rostlinnému světu, tj. označovala jinou rostlinu, část rostliny nebo rostlinu obecně (materiál byl získán výběrovou excerpcí). Do třetího souboru (C), majícího pouze doplňkový charakter, bylo zařazeno 51 názvů vzniklých specifikační derivací (materiál byl získán výběrovou excerpcí). Jednotlivé nářeční názvy jsou provázeny údajem o zdroji dokladu, stručným výkladem motivace a (pouze v souboru A) informací jazykovězeměpisnou. Uváděná data se zčásti opírají o excerpované prameny, v řadě případů však musela být autorsky doplněna. Týká se to zejména objasnění motivací. Čtvrtý soubor (D) v přehledu usouvztažňuje shromážděná pojmenování s odbornou nomenklaturou.

K práci je připojeno resumé a seznam použité literatury.